

el reportatge

70s: *spectaculum interruptum*?

II Jornades de debat sobre el repertori teatral català
(27 i 28 d'abril del 2006)

Era això, companys, era això?

Cultura rima amb l'aminadura? Els homes i les dones que es dedicaven a fer teatre durant els darrers anys de la infausta dictadura tenien molt clar quin era l'enemic: Franco. Potser, al capdavant, era l'únic que els unia: trobar-se en un espai i en un temps «històrics» i resistir contra l'opressió dictatorial des dels marges. Ni generacions; ni corrents tenien la força de l'antifranquisme. El teatre esdevenia un vehicle de resistència cultural i política, una arma d'alliberament, un reducte –per força minoritari– de llibertat individual i, tant com es podia, col·lectiva. Un cop mort al llit el dictador, va ser l'hora de la mobilització popular i, poc després, de la política. El Grec del 76 devia ser una de les darreres expressions públiques unitàries de la professió. La Llei de teatre, promoguda pel PSUC, un dels darrers papers de política teatral que s'escrivia des de les bases. El Congrés de Cultura Catalana, un dels darrers actes unitaris de signe popular i de dimensió nacional pancatalana. El teatre independent, creat amb els esforços i les energies, de la feina feta i de la voluntat de servei de molta gent de tot arreu, féu un pas cap a la dissolució o la mutació agònica. La força que l'empenyia era –la conjuntura hi duia– la necessitat de professionalitzar-ne els integrants. Alguns abandonaren les naus, mentre que altres escoltaren com hi cruïxa la fusta o s'hi posaren al timó. Podien fer res més? L'escena catalana navegava –naufragis i corsaris a banda– cap a dos arxipèlags limitadors: la institucionalització o el mercantilisme. A cada bugada, es perdia un llençol? El de l'antiga candidesa nascuda de les cendres del Maig del 68? El de la fallàcia d'una cultura sense estat que crea miratges de sublimació nacional?

Com fer política popular sense el poble? «Al servei del poble» era el lema de combat del Grec 76. L'any següent, les eleccions legislatives del 15-J de 1977 van ser el punt de partida de la desmobilització del poble, dels moviments unitaris. Triomfava el pragmatisme i la reforma. Res de ruptures. El poble es tornava invisible i la classe política reformista es penjava les medalles. La desarticulació del poble va anar en paral·lel a la desideologització de les arts i de la cultura. Els polítics van fer passar-les amb raons. Ni els d'un costat, ni els de l'altre de l'espectre polític, no han volgut mai que les arts siguin independents i lliures: s'estimen més mantenir-ho tot en la precarietat i sota tutela. A les conselleries de cultura, la imaginació que proclamava la consigna no ha sintonitzat encara amb el poder. De la cultura de la resistència, de la protesta, s'ha passat a la de la subvenció. El propòsit de fer un teatre nacional, estès a tot el territori, s'ha reduït a una política de façana. No hi ha hagut cap planificació a llarg termini. Per no haver-hi, no hi ha ni una llei de teatre com la que es reivindicà als 70. Tant de soroll per tant poca música?

No hi havia terme mig entre l'acràcia i la burocràcia? La intensa activitat pública que va protagonitzar la gent de l'espectacle a casa nostra en els darrers anys de dictadura i ens els inicis de la transició democràtica maldava per fer conciliables el compromís artístic i el social, la defensa dels interessos corporatius i de les llibertats col·lectives. Vagues, manifestacions, assemblees i protestes per aconseguir una digna regulació laboral sempre van anar del bracet de les reclamacions en favor d'un ordre comunitari més just, i també d'agosarades recerques expressives que, no superant les rònques fórmules de segons quin teatre comercial i les tòpiques paraboles de denúncia, contribuïssin al foc nou d'una època que se les prometia totes. Les diferències estratègiques i ideològiques dels diversos sectors de la professió mai no varen qüestionar l'imperatiu de treballar «al servei d'un poble» i per la regeneració d'un teixit escènic nacional. La pluralitat de camins per arribar-hi es va començar a obrir perquè la bona majoria d'aquells creadors van agafar el pic i la pala –indistintament, si convenia i quan convenia– sense estalviar riscos personals i artístics: van exercir d'escenògrafs, actors, directors, il·luminadors, sastres, atrezzoistes, assistents tècnics o dramaturgs amb un sentit profund de les responsabilitats que anaven aparellades a la cultura, a la restitució dels drets fonamentals, a l'organització de les regles amb què haurien de regir-se els seus oficis, etcètera.

És segur que alguna engruna en queda, de tot allò: els actors van ser uns activíssims opositors a la guerra d'Iraq ara fa uns anys, però, més enllà de l'episòdica protesta, res no sembla pertorbar el calmos anar fent quotidià. El pragmatisme sembla haver substituït totes les utopies i haver segat tota mena d'ambicions, i el gruix de la professió s'ha rendit a la lògica del mercat, i encara que de vegades jugui a esvalotar el galliner amb sortides de test estètiques, «pràcticament» res no circula fora dels conductes institucionals i/o patronals i «pràcticament» ningú no juga, en general, sense l'as a la màniga: l'autor escriu per al premi o a remolc de la beca, els productors fan jocs de mans amb les subvencions, l'escenògraf s'avé a fer de decorador de luxe quan cal, l'intèrpret encara amb la mateixa diligència la presentació d'un concurs televisiu que l'arravatat personatge de l'últim autor de moda a l'estranger...

On són els companys de trinxera? La docilitat del gremi artístic no és singular. De fet, aquesta només és una peça en el trencaclosques de les aquiescències i les indiferències col·lectives, en particular la dels "intel·lectuals". Les frontisses que ajuden a connectar l'escena amb el cos social, o bé s'han després parcialment, o bé s'han rovellat: alguns dels editors més importants de col·leccions de textos teatrals engegades durant la dècada dels setanta ho han deixat córrer, perquè ni els números de venda, ni els dels ajuts institucionals eren prou grassos, aplicant el mateix principi, irreductible, que el fabricant de mitges i mitjons. No cal dir que la publicació d'estudis o monografies es fa del tot impossible sense l'almoïna de ministeris, departaments o societats oficials. Els mitjans de comunicació públics i privats solen entendre la divulgació de la cultura escènica com a notícia circumstanciada o com a simple propaganda retribuïda. Fora de les revistes especialitzades i d'abast restringit, no hi ha esclatxes per a la valoració ponderada, l'atenció equilibrada, la selecció qualitativa; tot passa pel mateix broc gros del reporter o l'entrevistador de torn, que, amb l'ofici ben après, posa l'accent allà on l'impacte sensacional pot ésser més segur. La crítica de publicacions teatrals ha desaparegut de gairebé tots els diaris i els crítics dels espectacles semblen ocupar un protocol·lari raconet, violable, escurçable, prescindible, en tot moment. D'altra banda, potser també aquests crítics que durant la transició van fer costat amb lleial entusiasme als creadors d'arreu del país i van mantenir-se atents a l'ebullició escènica de companyies modestes i semiprofessionals, haurien/hauríem de reflexionar sobre els costos de l'habitual desmenjament de l'hora per a certes qüestions.

Televisió rima amb dimissió? No hi ha dubte que el fet de tenir un enemic comú o l'estimulant sensació ulterior que era possible sortir de la caverna franquista i mirar de seguir les passes d'Europa va facilitar l'aliança solidària entre certs públics i els artífexs teatrals. Les representacions clandestines, les sessions úniques, els entrebancs de la censura, les suspensions governatives havien fet visibles el segrest *manu militari* de tota una societat que convertia l'acte cultural en símbol d'irredentisme. Com l'assistència a les homilies d'alguns sacerdots dissidents, a les classes d'alguns professors universitaris o als recitals d'alguns cantants, els espectacles catalans tenien el valor afegit de la reafirmació comunitària. L'esbravament dels valors cívics i la severa aculturació general han desnaturalitzat uns espectadors que han perdut tota noció del paper actiu que han de jugar en el teatre i s'han convertit en consumidors d'oci elementals, que aspiren a un entreteniment raonable pel preu que paguen, i que arrossegueu els tics de l'espectador televisiu a la platea dels teatres. Aquells que anaven a veure *El retaule del flautista* o *La Setmana Tràgica* per sentir-se apel·lats, participants, que xiulaven o intervenien si convenia hem esdevingut previsibles hol·logrames que aplaudeixen al ritme i la cadència que els marca l'escenari.

Núria Santamaria i Francesc Foguet
Coordinadors de *70s spectaculum interruptum*?

